

«Суди, але суди по правді!»

Кажуть, що про людину судять за її вчинками. Ми ж, юристи, складаємо думку про колега ще й за думками. Думки судді Сергія Демченка, голови Вищого господарського суду України, викладено в багатьох судових та адміністративних рішеннях. Однак це, переважно, думки професійно суддівські, які не оціниш і не охопиш в одному інтерв'ю. Тому ми, користуючись актуальним приводом, який жваво обговорюється у пресі («ситуація 65»), вирішили поспілкуватися з Сергієм Федоровичем, аби дізнатися більше про інші його міркування. Зокрема ті, що свідчать про його особистість як людини та професіонала. Сергій Демченко привітно прийняв нас у своєму кабінеті в гранітному ззовні, вишуканому зсередини будинку ВГСУ в Києві на вулиці Копиленка, показав улюблені сувеніри, сів поруч за стіл і ми почали бесіду. Вона тривала понад 3,5 години, замість запланованої однієї. Запропоноване – лише деякі витяги з розмови, які розкривають Сергія Демченка як юриста, людину в праві, котра асоціюється з працею, добрими гумором і вдачею.

Бесіду вів Славик БІГУН

vsbihun@yur-gazeta.com
«Юридична газета»

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

■ **Пане Демченко, яке ваше бачення розвитку господарських судів через 5-10 років?**

— Воно незмінне. Система є оптимальною: перша, апеляційна і касаційна інстанції. Змінювати тут нічого не потрібно: ні створювати нові суди, ні ліквідувати існуючі. Можна говорити лише про удосконалення процесуальних форм роботи у суді. Тобто про більш ефективну регламентацію поведінки в суді та судовому процесі. Треба вдосконалити процес і, хай як це парадоксально, його треба спрощувати. У спорах економічного характеру не слід допускати громіздкості або складності. Адже економіка не терпить зволікань, вона реагує швидко й однозначно. Економічні інтереси потребують захисту моментально, ми повинні боротися за таку оперативність, аби всі справи розглядалися швидко. До речі, до перебудови 99,9% справ державні арбітражі розглядали упродовж 15 днів. Два тижні – і рішення є. Сьогодні дуже непросто досягти такого...

■ **У Верховному Суді діє «господарська палата» у складі кількох суддів. Вона в принципі потрібна?**

— Будь-яка відповідь на це питання буде правильною і, водночас, неправильною.

Якщо звернутися до мудрих думок, то можна навести відомий приклад із часів Давнього Риму. Один із рабовласників помітив у своєму винному льосі великий кулю. Зрозумівши, що вино п'є раб, який його охороняє, він приставив до нього іншого раба: аби перший не пив і власність залишилася недоторканою. Через певний час рабовласник помітив уже два кулі.

Хай скільки ми «кухлів» поставимо, в нашій державі кожен наступний буде найсправедливіший і наймудріший. Але, як свого часу відзначив на пленумі ВГСУ колишній голова ВСУ В. Т. Маляренко, коли йому навели конкретний приклад рішення ВСУ, «будь-яка дурниця, написана Верховним Судом, стає істиною в останній інстанції».

Звичайно, хоч скільки буде інстанцій, кожна наступна касуватиме. Якщо над ВСУ поставити ще один супер-ВСУ, то ВСУ перед супер-ВСУ буде таким же хлопчиком, як і ми перед сьогоднішнім ВСУ.

■ **Тоді процес стає нескінченним?**

— Загалом йому може не бути кінця. Тому потрібна логічна завершеність кількості стадій перегляду судового рішення. По багатьох судових рішеннях взагалі не потрібен ніякий перегляд. Шкурка вичинки не варта, коли на спір у 10 гривень витрачається дуже багато сил та енергії і, до речі, кошти на відрадження, на інші речі, щоб провести

«грудневих» 2007 року рекомендацій щодо вирішення корпоративних спорів (йдеться про договірне регулювання і застосування іноземного права у корпоративних відносинах та у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин)?

— У Верховному Суді розглядалося питання про прийняття відповідних роз'яснень Пленуму ВСУ з цих питань. Ми прийняли свої ре-

А кадри – щодня їх бачимо перед собою у засіданнях: вони працюють на підприємствах, в юридичних фірмах, адвокатських конторах

цей процес. І, захистивши свою десятку, втрачаєш сотню. Видається, що це недержавний підхід...

Цікавий факт

По багатьох судових рішеннях взагалі не потрібен ніякий перегляд, тому що шкурка вичинки не варта, коли на спір у 10 гривень витрачається дуже багато сил та енергії і, до речі, кошти на відрадження, на інші речі, щоб провести цей процес...

■ **Але від цього може програти економіка підприємства?**

— Так. Навіть якщо справа, як кажуть у народі, «виграна» й кошти отримано – час минув. Отримавши гроші, сторона відчуває себе економічно переможеною, бо інша сторона цими грошима вже скористалася й зробила з них додаткові гроші, а переможець нічого не зміг заробити. Тож плодити додаткові інстанції – це справа неблагородна.

■ **Ще одне актуальне запитання: чим керувався ВГСУ приймаючи розділ 6**

комендації, бо не могли вже більше чекати.

■ **Яка доля розділу 6? Чи вправі ВСУ скасувати рекомендації ВГСУ?**

— Поживемо – побачимо. Сподіваюсь, положення розділу 6 постанови пленуму ВСУ будуть такими ж, як і положення рекомендацій ВГСУ.

■ **Хто готував ці рекомендації?**

— Вони готувалися досить тривалий час, на підставі вивчення судових справ. У ВГСУ проведено узагальнення, разом із спеціалістами Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку. Результати узагальнення обговорювалися на кількох конференціях, до речі, разом із представниками ВСУ, вченими-цивілістами та господарниками. Були різнопланові підходи, позиції. Зрештою, їх було узгоджено, рекомендації опубліковано.

■ **Хто був автором цих узагальнень?**

— Науковий консультант, кандидат юридичних наук, спеціаліст із господарського права, що займався узагальненням – Ганна Оста-

Якщо закон справедливий, то так і бути, але якщо він зовсім не справедливий, якщо це продукт діяльності «босяцької» групи, досягнутий шляхом лобіювання, то суд, застосовуючи такий закон, діє автоматично несправедливо

пович. (Сергій Демченко зателефонував консультанту, аби познайомити нас. Відбулося обговорення, зміст якого вирішено викласти окремо.)

Цікавий факт

Мені здається, що нема ніякої потреби обмежувати розміри адвокатських гонорарів. Інша справа – відшкодування цих витрат за рахунок тієї сторони, яка в суді виявилася «неправою»

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ЗАКОН

■ **Пане Демченко, якщо визнати, що справедливість – це відчуття, властиве людині, то чи має його юридична особа, яка не є людиною? Тобто, чи йдеться у господарському судочинстві про категорію справедливості?**

— Це питання досить складне. Так само можна говорити і про відповідальність юридичної особи. Відповідальність в своїй першій складовій – це розуміння того, як себе поводити, в другій – це наслідки поведінки.

Так само і щодо справедливості. Розглядаючи господарський спір, ми говоримо, що та чи інша організація, та чи інша особа вчинила несправедливо по відношенню до іншої, маючи на увазі, що хтось із керівників, посадових осіб підприємства своїми діями або бездіяльністю вчинив несправедливо чи справедливо. Це спрощене розуміння справедливості.

Крім того, якщо говорити про справедливість, звернімося до закону, що застосовується при розгляді судової справи, аби подивитися, наскільки ж він справедливий. Ми кажемо: «Хай світ згине, але восторжествує закон». Тож якщо закон справедливий, то так і бути, але якщо він зовсім не справедливий, якщо це продукт діяльності «босяцької» групи, досягнутий шляхом лобіювання, то суд, застосовуючи такий закон, діє автоматично несправедливо.

■ **Які зміни передбачаються в плані відшкодування витрат на юридичні послуги в господарському процесі?**

— Я не знаю, чи будуть такі зміни. Але мені здається, що нема потреби обмежувати розміри адвокатських гонорарів. Інша справа – відшкодування цих витрат за рахунок тієї сторони, яка в суді виявилася «неправою». Тут уже треба дивитися, наскільки обґрунтовані витрати на адвоката, перш ніж відшкодувати це судом за рахунок порушника.

Ми не проти тих взаємовідносин, які є між клієнтом і адвокатом, але винна сторона має право знати, за що вона сплачує кошти.

■ **У плані добору кадрів. З-поміж яких юристів ви бачите своїх потенційних колег?**

— Кадри – ми їх щодня бачимо перед собою у засіданнях: вони працюють на підприємствах, в юридичних фірмах, адвокатських конторах. Ми бачимо, як юрист працює із законодавством, яка його мова, як він тлумачить закон, аргументує. Ось джерело кадрове, воно основне. Це – золота жила поповнення суддівського корпусу.

«СИТУАЦІЯ 65»

■ **Пане Демченко, зараз чимало говорять про ситуацію навколо вашого 65-річчя? Як ви її прокоментуєте?**

— На сьогодні вже і в політикумі розуміють (юристи зрозуміли це раніше), що відбулося і відбувається. Заяву на адресу Верховної Ради про звільнення з посади у зв'язку з виходом у відставку по досягненні 65-річчя я подав 21 січня цього року.

У цей час я був у відпустці, обов'язки голови виконував заступник голови Москаленко Віктор Семенович. Отримавши заяву, він уніс подання про відставку щодо мене, додавши відповідну заяву та ряд документів, і відправив це у Вищу кваліфікаційну комісію суддів України (ВКК). Це все відбулося 21 січня.

■ **І що далі?**

— Вийшов із відпустки, ніхто ніяких питань не ставить. Тож ми чекали, що буде далі. Адалі з'ясувалося, що є додаткові питання щодо стажу роботи.

Вивчення документів у ВКК відбувався саме тоді, коли у ЗМІ на Комітеті ВРУ з питань правосуддя піднімали це питання, показуючи мене не з кращого боку. Деякі народні депутати звернулися до Голови Верховного Суду, Генерального прокурора з проханням перевірити мої повноваження, їх законність.

■ **Перевірку закінчено?**

— На сьогодні ГПУ ще не завершила перевірку. Я вважаю неетичним запитувати їх про це.

■ **Тобто процес виходу у відставку затягується?**

— Крім того, знайшлися «добродії», які поширили чутки про те, що я через суд визнав факт свого народження двома роками пізніше й тому працюватиму тут ще довго.

■ **Такого не було?**

— Не було. Але мені особисто цього питання ніхто не ставив. Як і того, чи я писав заяву. Я ж собі сиджу й думаю: «Можливо спитають». Також до мене дійшла інформація, що замісцем мого проживання в Голосіївському районі міста Києва архів був повністю «переритий»: шукали рішення суду. Не здивуюся, якщо те саме було зроблено й за місцем мого народження на Луганщині. Але для цього потрібен час:

«Уміння відстоювати, коли намагаються «зламати», – важлива складова успіху юриста...»

Сергій ДЕМЧЕНКО про пошук справедливого рішення, свою відставку та людину праці

ніхто ж не подумав, що, можливо, таке рішення було винесене ще років 15 тому (сміється).

■ **А тепер з таблиці до цього інтерв'ю чітко ясно, за вашими даними, скільки вам років. До речі, лунають думки про те, що ухвалені вами рішення не мають юридичної сили, оскільки вам виповнилося 65 років. Ваш коментар?**

– Я теж так спочатку думав. Але законодавство не встановлює у зв'язку з настанням 65-річного віку автоматичного припинення повноважень судді. А відтак, і як голови (далі: Сергій Демченко пояснює свою думку, зокрема посилаючись на законодавчі норми, а також на обґрунтування, наведене в ухвалі КСУ 2004 року щодо ситуації, коли голова КСУ Іван Тимченко тимчасово перебував на посаді після виповнення 65 років)...

■ **Ви особисто ухвалюєте судові рішення?**

– Рішень я зараз не ухвалюю.

■ **Рано чи пізно ви підете з посади голови ВГСУ. Що ви вважаєте своїм найбільшим особистим досягненням?**

– Мені здається, це створення того, що раніше називалося «морально-етична атмосфера в колективі».

МРІЇ, ВПЛИВИ Й ОСОБИСТІСТЬ

■ **Пане Демченко, як і чому ви стали суддею?**

– Я мріяв стати суддею з першого курсу юрфаку.

■ **У вас був образ, на який вирівнялися?**

– Конкретного прикладу не було. Це, мабуть, моя сутність: розібратися, розсудити, знайти правду, по справедливості вирішити. Мої батьки вчителювали, і я змалечку бачив їхню працю та результати. Зокрема визнання. Я зрозумів, що вони не лише педагоги, вчителі, але й наставники. Бо не до кожного вчителя повертаються учні. Це формувало мене. На семінарах на юридичному мені ще більше захопили пошуки правди, справедливості.

■ **Які чому ви стали юристом?**

– Я не відразу вступив на юрфак. Цьому передувала період у 8 років після школи, упродовж яких я працював, служив в армії. Між іншим, я читав пресу, зокрема «Літературну газету», мене цікавило, чому світ облаштований несправедливо, чи майже несправедливо. Я двічі складав іспити, два роки поспіль, на історичний факультет у 1967 і 1968 роках. Мені не вистачало чи одного, чи двох балів. У 1968 році, не пройшовши на історичний, була можливість подати документи на юридичний. Тоді до тих, хто служив в армії, пройшов певний життєвий шлях, ставилися більш лояльно й мені вдалося вступити на перший курс стаціонару. Переїхав

до Києва, вчився. Щоліта виїздив на заробітки, на шії у батьків не сидів.

■ **Ви – успішний юрист. Що таке успіх юриста, в чому він проявляється?**

– Я на сьогодні можу назвати себе радше адміністратором. Але до того, як обійняв адмінпосаду, вважаю, що я був успішнішим юристом. До перебудови я був ще більш успішним, бо досконало знав усю нормативну базу. Міг відповісти на будь-яке запитання.

Цікавий факт

Ми не проти тих взаємовідносин, які є між клієнтом і адвокатом, але винна сторона має право знати за що вона сплачуватиме

■ **Успіх юриста полягає у здатності відповісти на будь-яке правове запитання?**

– Вважаю, що це одна зі складових успіху. Бути «ходячою енциклопедією». Друга складова – непомітно для себе показати іншим, як ти працюєш, що можеш і спонукати інших робити, як ти. Третя, можливо найголовніша, складова – визнання з-поміж тих, кому ти надаєш юридичні послуги – чи на державній службі, чи в приватному бізнесу. Ще одним значущим елементом успіху юриста є уміння стояти на своїх правових позиціях, особливо коли його намагаються «зламати», змусити зробити те, про що він повстає. Чому опирається його душа.

■ **У вас були такі випадки?**

– Так. Правда, небагато. Навіть при тому режимі. Але я такого не допуслав. Тому що є людина праці. Якщо по відношенню до неї вчиняють несправедливо, то я ніколи не піду на те, аби її «добили» до кінця.

■ **Хто істотно вплинув на ваше формування як юриста?**

– Особливий вплив на мене як на людину загалом і в юриспруденції зокрема справив мій безпосередній наставник і вчитель Кузнецов Семен Іванович. Він був державним арбітром, коли я прийшов сюди (до арбітражу, нині – суду) в 1973 році, ставши його консультантом (нині – помічник судді).

■ **Яка надана вам порада допомогла в житті, професійній кар'єрі?**

– Порад було чимало. Повертаючись до світлої пам'яті С. І. Кузнецова... Він був організованою людиною. І підказував мені не звертати увагу на коридорну «мишачу метушню». Натомість, орієнтувався лише на роботу. Так воно й було. Ми виконували свою норму денної праці. Ухвалили рішення, відіслали їх. Він був трудоголіком й наставляв своєю поведінкою. Був людиною широкої душі. Коли потрапляєш під крило такої людини, й сам стаєш

таким. Я теж вважаю себе людиною від природи радше відкритою, ніж закритою. Праця з ним відкрила мене ще більше для людей, колективу. Це була людина-приклад.

■ **Ваш рецепт балансу між особистим і професійним життям?**

– Мабуть, можна вживати слово «баланс». Але не можна розірвати в часі і в голові те й інше. Працівник, йдучи додому, до певної міри думає про професійні проблеми. Тим паче суддя, котрому потрібно ухвалити справедливе рішення. Варіанти рішення можуть змінюватися кілька разів упродовж кількох днів.

■ **Як відбувається пошук судового рішення. Яка містика цього процесу?**

– Пошук починається із досконалого, глибокого вивчення відносин між сторонами – учасниками спору. Без цього суддя не зможе знайти законодавчо правильне й тим більше, справедливе рішення.

■ **Але встановити порушення права можна й без вивчення природи відносин.**

– Аби вияснити, чи є порушення, дати правову оцінку діянням, треба вивчити природу стосунків. У господарських судах це відбувається шляхом аналізування документів. Свого часу в мої обов'язки, як помічника (тоді – консультанта), входило вивчення документів, які надходили до державного арбітра Кузнецова. Вивчення документів завершалося або відмовою у відкритті провадження або призначенням слухання. До речі, вони проходили без проявів зовнішньої суддівської влади. Пошуки правди та справедливості проходили у безпосередніх дискусіях. Помічник судді брав безпосередню участь. Зрештою, вислухавши сторони, суддя доходив певного рішення.

Цікавий факт

Плодити додаткові судові інстанції – це справа небагатородна

Додам, що вивчаючи документи сторін, я ставив себе на місце спочатку однієї, потім іншої сторони. Розмірковував, які документи я б витребував, як би себе вів, які можливі аргументи. Завершивши це, писав проект ухвали: позивачу надати такі-то документи й пояснення, відповідачу – такі-то. Зрештою, на основі ухвали сторони вже розуміли, що суддя знає, що потрібно спитати, аби добратися до правди.

■ **Але ви казали, що суддя вагається?**

– Так, але не по кожному рішенню. Це коли нема впевненості.

■ **Що є невдачею для судді?**

– Коли юрист працює суддею, але не створений для цього. Коли в судді низька кваліфікація для тієї

ДОКЛАДНІШЕ ПРО ГОСТЯ НОМЕРА

П.І.Б.	Демченко Сергій Федорович
Вік	65 років (21 лютого 1943 року)
Стаж	35 років
Установа	Вищий господарський суд України (ВГСУ)
Посада	Голова ВГСУ (з 12.2006)
Попередні посади, досвід	Перший Заступник голови ВГСУ (1.2006 – 12.2006), Заступник голови ВГСУ (Вищого арбітражного суду України, Державного арбітражу УРСР (02.1990 – 01.2006), начальник відділу попередження порушень законності в господарській діяльності Державного арбітражу УРСР (12.1988 – 02.1990), державний арбітр (нині – суддя) Державного арбітражу УРСР (10.1987 – 12.1988), консультант, старший ревізор Державного арбітражу при Раді Міністрів УРСР (07.1973 – 11.1977); студент Київського ордену Леніна національного університету імені Тараса Шевченка (09.1968 – 07.1973); строкова військова служба в Збройних Силах СРСР (10.1962 – 11.1965)
Сфера практики	Господарське судочинство
Освіта, кваліфікація	КНУ ім. Т. Шевченка (09.1968 – 07.1973), к. н. ю., Заслужений юрист України
Знання мов	Українська, російська
Авторитет у праві	Семен Іванович Кузнецов, Станіслав Адольфович Буткевич (державні арбітри), Павло Петрович Заворотко, Опанас Андронович Підпригора та ціла плеяда інших професорів КДУ
Професійне досягнення	Навчити, виховати й залишити по собі добрих людей
Професійна мрія	Написати книжку про історію судів на теренах України від давніх часів і донині, аби виявити сутність модельного суду
Професійне кредо	Захищати людей праці

УПОДОБАННЯ Й ОСОБИСТІ СМАКИ

Колір	Літнього чи осіннього луку чи лісу. Взимку – колір снігу
Авто	Джип «Волинянка», «Таврія»
Кухня	Українська
Парфум	Не користуюся
Годинник	Не ношу
«Джентльменський набір»	Записник, ручка, мобільний телефон, трохи грошей
Місце відпочинку	За містом на природі: в лісі, на лузі. Збираю лікарські трави
Книга & фільм	Книги з філософським осмисленням життя або, ще краще, з елементами гумору, сатири, сарказму. «За двома зайцями», «Діамантова рука», «Чапаєв».
Хобі	Полювання

посади, яку він обіймає. Коли суддя прийняв неправильне рішення і не здатний зрозуміти це.

■ **Які джерела вашого натхнення? Аджера робота юриста тяжка.**

– Те, що робота юриста складна можна часто почути від самих юристів. Я ж про це з певною долею гумору кажу: «тоді можна змінити роботу, влаштуватися трактористом, комбайнером...». Можна зайнятися легшою роботою. Той, хто скаржиться, неправильно робить. Обрав собі таку дорогу, то вже треба йти. Без скарж.

Щодо натхнення. Учора чи позавчора я отримав листівку з подякою від конкретної особи за ухвалене рішення. Я «підняв» рішення, поцікавився. Виявляється, ми рішення ще не приймали, скасували те, що було, й направили на новий розгляд, і вже ця людина вдячна за те, що все-таки розібралися. Це не тому, що його задовольнили. Мені не досить того, що він написав. Я хотів сам переконатися, що не йдеться про підлабунство. Саме це надихає, коли ти приймаєш одне за другим правильне рішення, коли нема скарж, коли ти своєю поведінкою даєш зрозуміти, що ти об'єктивний у судовому процесі, за його межами. З повагою ставишся до сторін, їхніх представників.

■ **Що вас, як людину та суддю, надихає на здійснення справедливості?**

– Розповідь історію. Закінчив-

ши перший курс, я приїхав до себе в село. Біля зупинки в дворі йшло святкування дня народження мого односельчанина. Мене запросили, посадили до столу, дізналися більше про мої професійні плани, зокрема, що я буду юристом, можливо, суддею. Іменинник, випивши, звернувся до мене при всіх із такими словами: «Ти, Сергію, нас не жалій. Не жалій нас, суди нас. Але по правді. Спіймав злодія – суди. Але по правді». Він говорив це тремтячим голосом, вдаряючи кулаком по столу. Я цю руку бачу й сьогодні. Руку трудівника, людини праці.

Я згодом розмірковував про те, чому він так сказав і зрозумів, що він, його батьки, діди не знали, що таке справедливість. Натомість, він знав невдячну працю. Трудодні, за які нараховували 3 чи 5 копійок, але часом нічого не платили. В його душі накопичувалася соціальна образа. А така образа накопичена в душі народній, наприклад селян, за рахунок яких завжди «виїздили». Так ось, ця душа не витримала. Її «прорвало». Ця настанова вища, ніж присяга.

■ **Що скажете тим, хто хоче стати юристом?**

– Варто пам'ятати смисл польської приказки: «Освічений холоп у власному домі гірше скаженого пса». Людина, бідна за своїм духом, убожество з вищою освітою, є гіршою за скаженого пса. Зобачим нутром в суді немає чого робити.